

Rigó Bálint 2019.01.07, Bazel

Sűrítés

mint fenntarthatósági stratégia
a téri dimenzió minőségi vizsgálata és az épített környezet előtt álló kihívások Svájcban

Bevezetés

Svájcban a kétezres évektől meglóduló és azóta töretlen népességnövekedés és az ezzel együtt megnövekedett mobilitás olyan következményekkel járnak, mint az akut lakáshiány, a hagyományos svájci táj feltartóztathatatlannak látszó beépítése, a közlekedési és egyéb infrastruktúrák állandó túlterheltsége. Ezek a körülmények alapvetően formálják át az emberek életét. *A mindennapok megszokott téri keretei drasztikus változáson mennek keresztül.* Az átalakulási folyamat nem csak az azt formáló, vagy inkább befolyásolni próbáló szakemberek és specialisták, hanem az országban élők számára is naponta megtapasztalható valóság.

A folyamat kiváltó okai rendkívül sokfélék, ezek vizsgálata kapcsolódó tudományok területe. *Mint építész, kevésbé a folyamat elfogadása vagy elutasítása a munkám, sokkal inkább az átalakulás megértése, minőségének befolyásolása.* Az okok azonosítása és az általuk kiváltott következmények, illetve azokra adott lehetséges válaszok, amik a vizsgálat tárgyát fogják képezni.

A települések terjeszkedése, az épület-és infrastruktúra-állomány bővülése nem lenne lehetséges hozzájuk rendelt, egyre nagyobb erőforrások nélkül. 2018-ban elmondható: társadalmi szinten elfogadott evidencia, hogy ezek az erőforrások, mint az energia, vagy az anyagok, nem állnak végtelen mennyiségben rendelkezésre, proaktívan kell törekedni az energiahatékonyság növelésére és a megújuló energiaforrások használatára, arányuk jelentős növelésére a teljes energiafelhasználáson belül. A konszenzusnak konkrét, kötelező érvényű lenyomatai is vannak, mint a 2011-ben elhatározott atomenergiakapacitás fokozatos leépítése, vagy a 2016-ban elfogadott új *Energia-törvény (Energiegesetz/EnG)*.

Svájcban - éppen az említett folyamatoknak köszönhetően - a fenntarthatóságról folytatott párbeszédnek létezik egy kevésbé evidens aspektusa is, a földterületek takarékos és hatékony felhasználásának igénye. Korábban elképzelhetetlennek tűnt, hogy természet és ember alkotta település közül az utóbbi kerüljön túlsúlyba a tájban. Amennyiben a települések terjeszkedése az eddigi ütemben folytatódik, az ország kiterjedt területein fognak túlsúlyba kerülni a természettel szemben. A települések területi növekedésének megállítása azonban nem képzelhető el alternatívák kidolgozása nélkül, mind a növekvő gazdaság, mind a gyarapodó népesség számára. A 2014-ben elfogadott új *Területfelhasználási-törvény (Raumplanungsgesetz/RPG)* a rendelkezésre álló földterületek gazdaságos felhasználását, valamint a beépítésre szánt és nem beépíthető területek világos szétválasztását írja elő, a népesség és a gazdaság igényeinek figyelembevételével. Ezen felül előírja, hogy *a településeknek az expanzív terjeszkedés helyett a befelé való sűrítésre kell helyezni a hangsúlyt.*

Fontosnak tartom, hogy az említett két törvény érvényes népszavazási döntés alapján jött létre, a svájci direkt demokrácia működési elvének megfelelően, ahol a törvényhozás nem a parlament, hanem a szavazópolgárok kompetenciája. Ez alapján állítható, hogy a törvények mögött álló szándék: az energiahatékonyság növelése és a földterületek értelmes felhasználása kifejezi a társadalom többségének akaratát.

Korántsem biztos azonban, hogy az iránymutatóul szolgáló törvénykezés átültetése a gyakorlatba sikeres lesz. Döntő jelentőségű, hogy a helyi szinteken sikerül-e az absztrakt célokhoz konkrét megvalósítási stratégiákat kidolgozni, és pozitív példákkal ösztönözni a települések sűrű és ökológikus átalakulását. A vizsgálat és a továbbépítési javaslat kidolgozása során szükséges a hangsúlyt az építészeti aspektusokra helyezni. Az építészet képes ugyanis a téri keretek változásának minőségi befolyásolására: a hétköznapi gyakorlatban is használható stratégiák felmutatásával és kidolgozásával. A sűrítés eszközével létrejöhet egy gazdaságosan kihasznált, kompakt, sokoldalú közterületi hálózattal rendelkező, a gyaloglásra és találkozásokra ösztönző településstruktúra.

A dolgozat a sűrítés absztrakt fogalmának kibontása felől közelít az egyre kézzelfoghatóbb témák felé. A különböző értelmezéseken, fogalommeghatározásokon keresztül juthatunk el a téma összetett megértéséhez. Illetve ahhoz a felismeréshez, hogy a sűrítés fogalma hozzáállás és módszer, melyet minden esetben saját kontextusában kell tudnunk értelmezni és alkalmazni.

Sajátos helyzettel állunk szemben Svájc esetében, amikor is egy ország méretű területen merül fel a rendelkezésre álló tér tudatos újrastrukturálásának igénye. A területi sajátosságok és a táj változását leíró tendenciák megfogalmazásán keresztül érthetjük meg ennek okait és mozgatórugóit – illetve tehetjük fel a kérdést, mennyiben alkalmas hosszú távú stratégia a sűrítés az elkövetkező évtizedekre.

A sűrűségfogalom az épített környezetben mindig meghatározott helyszíneken válik plasztikussá, érthetővé és átélhetővé. Legyen ez egy ország, tájegység, település, annak egy része, egy utca vagy akár egy udvar köré épült néhány ház. *Célom ezért egy konkrét terület vizsgálata, illetve hipotetikus továbbfejlesztése, az elméleti feltevések és javaslatok kipróbálása illetve mérlegelése így közvetlenül lehetséges.*

[HIPO]TÉZISEK

HIPOTÉZIS I – A sűrűség, építészeti kontextusban nem csupán egy meghatározott állandó – mint a lakosok száma, vagy a beépített terület - intenzitását méri a térben, hanem éppen a tér leírásához segítségül hívott sokféle aspektus együttes figyelembevételét leíró fogalom.

HIPOTÉZIS II – A sűrítés társadalmi konvenciókat is megkérdőjelez, a privát, félprivát és nyilvános terekhez rendelt funkciók átrendeződését eredményezheti.

HIPOTÉZIS III. – A sűrítés eszköztára és az elérendő cél más és más, a földrajzi elhelyezkedéstől, a településmérettől és a helyi kultúrától függően.

HIPOTÉZIS IV. – Ha sűrítés alatt a tér gazdaságos felhasználását értjük, ez azt is jelenti, hogy a sűrítés a fenntarthatóság maximájának téri dimenziója.

HIPOTÉZIS V. – Egy városnegyed sűrűsége nem érzékelhető objektíven, csupán számokkal és szavakkal nem elégségesen leírható, illetve a számok nem determinálják az ottani élet és az architektúra minőségét – a sűrűségről való párbeszédhez elengedhetetlenek a vizuális kifejezőeszközök.

HIPOTÉZIS VI. – A sűrűségről való párbeszéd azt is jelenti, hogy megragadjuk a lehetőséget, hogy elgondolkodjunk arról, milyen környezetben szeretnénk élni, illetve milyen az a környezet, melyet szívesen hagynánk a következő generációk számára.

Tartalomjegyzék

A.Sűrűség – fogalomtisztázás – körüljárás.....	6
A.1.mennyiségi definíciók.....	6
A.2.minőségi definíciók.....	7
A.3.a sűrűség nemzetközi viszonylatban.....	8
A.3.1.meghatározások: Budapest / Zürich / Bazel.....	8
A.3.2.közismert városi tipológiák sűrűsége összehasonlításban.....	8
A.4.A sűrítés ökológiai dimenziója.....	8
A.4.1.Miért ökológus a sűrítés?.....	8
B.A sűrítés relevanciája Svájcban - Svájc 2050.....	8
B.1.Életmód és területhasználat.....	8
B.1.1.Demográfiai változások.....	8
B.1.2.Területi/topográfiai változások.....	8
B.1.3.Mobilitás.....	8
B.2.1.Energiafelhasználás.....	8
B.3.Téri tartalékok - „TARTALÉK”-elmélet!.....	9
B.3.1.A tér és a táj mint erőforrás.....	9
B.3.2.A téri erőforrás felhasználása.....	9
C.Esettanulmány – továbbépítési lehetőségek, Wiedlisbach, Bern, Svájc.....	10
C.1.Indoklás.....	10
C.1.1.A specifikus hely.....	10
C.1.2.A településméret – falu és város svájci kontextusban.....	10
C.1.3.Miért éppen Wiedlisbach?.....	11
C.1.4.Célkitűzés.....	12
C.2.Methodika.....	12
C.3.Képek, tervek, víziók.....	12

A. Sűrűség – fogalomtisztázás – körüljárás

A.1. mennyiségi definíciók

A.1.1. téri meghatározás

- i A sűrűség fogalmával az *építészeti szóhasználatban* leginkább a *szintterületi mutató*¹ áll fedésben. Sajátsága, hogy egy telekre (parcellára) vonatkozik. Számítása: szintterület / telekterület ahol a szintterület az összes épületszint bruttó területét jelöli. Az építési szabályozás egyik kulcseleme, mellyel a telken belüli építmény méretét lehet befolyásolni. Általában felülről korlátos, vagyis a szabályozás a szintterületi mutató értékének túllépését tiltja, az alulépítést nem szankcionálja. A települések utólagos, beépített területeken való sűrítéséhez elengedhetetlen a telektulajdonosok ösztönzése az építési kapacitás kihasználására, illetve új beépítéseknél elképzelhető a szintterületi mutató minimumának illetve maximumának a kikötése, ezzel garantálva a telkek gazdaságos bepítését. A szintterületi mutatóval való szabályozás települési szempontból legnagyobb hiányossága, hogy nem tartalmaz a közterületekre vonatkozóan iránymutatást.
- ii *Városépítészeti szóhasználatban* a *beépítési sűrűség*² fogalma már tartalmazza a közterületeket is, így ez a szintterületi mutatónál általában alacsonyabb érték. Számítása: *a városnegyed épületeinek szintterülete / (telkek területe és közterületek)*. Ez az irányszám többet elárul a terület sűrűségéről, és a beépítettségéről, mégis, jelentős különbségek lehetnek két azonos beépítési sűrűségű terület morfológiája között. Így fordulhat elő, hogy egy paneles-magasház lakótelep mint amilyen Berlinben a Senftenbergerringen található, és egy zártos beépítésű belvárosi villanegyed, mint a Holbeinstrasse Münchenben, ugyanúgy 1.40 körüli beépítési sűrűséggel rendelkezik.³ A beépítési sűrűség értelmezésének másik korlátja, hogy a vizsgált terület határa legtöbbször önkényesen kerül megállapításra, így torzított értékeket kaphatunk például attól függően, hogy egy a választott területtel határos közparkot bevesszük-e a számításba, vagy sem.
- iii A sűrűség téri meghatározását tovább lehet finomítani, hogy szó szerint plasztikusabb képet kapjunk egy városrész morfológiájáról. Fontos információ a szabadon hagyott és beépített területek aránya, a homlokzati felület és a vizsgált alapterület aránya, vagy a beépítés magassága és az emeletek száma.

1 Megfelelői Svájcban az „Ausnutzungsziffer” (AZ), illetve Németországban a „Geschossflächenzahl” (GFZ).

2 Németországban megfelelője a „Quartierdichte”, azaz városnegyed-sűrűség. Svájcban a nagyívű városépítészeti beavatkozásoknak nincsen régi hagyománya. A szakirodalom a „Quartierdichte” fogalmat a németországgal megegyezően értelemben használja.

3 Tröger, E. (2015). Dichte Atmosphäre : Über die bauliche Dichte und ihre Bedingungen in der mitteleuropäischen Stadt. Basel, Birkhäuser Verl.

- iv A minőségi definíciókhoz való átmenetet képezik azok a mérőszámok, melyek a pusztán geometrián túl elvontabb fogalmakat igyekeznek számszerűsíteni:
- Ilyen a közterület és a magánterületek összterülethez viszonyított aránya. Egy családirányban jellemzően a magáncélú területek dominálnak, míg egy nagyvárosi környezetben jó esetben a igen magas a közterületek aránya.
  - Az adott területen élők /lakók vagy dolgozók/ számából területfelhasználó (lakos és dolgozó / hektár), vagyis a *népsűrűség*ből is fontos következtetéseket vonhatunk le az adott területre vonatkozóan. Ez az érték differenciálható, ha adott területen a népességszámot elosztjuk a szintterülettel – könnyen belátható, hogy az egy főre jutó szintterületből az adott városrészben zajló tevékenységekre is következtethetünk – hogy lakások, vagy éppen más, például munkahelyi funkciók vannak-e túlsúlyban. Tovább differenciálva, abból, hogy hány négyzetméter lakóterület jut egy lakosra (lakóterület nagysága / fő) , az életszínvonalra tudunk következtetni.
  - Hogy az épületek földszintjét milyen arányban töltik meg nyilvános funkciók szintén sokat elárul az adott városrészről, illetve egy ilyen mutatóból következtethetünk az építészeti kialakításra. Gondoljunk rá, hogy a funkcionális szétválasztáson alapuló, tisztán lakónegyedekben is megfigyelhető – ahol pedig a földszintet gyakorlatilag felszámolták – hogy a strukturális változást a zárt, illetve magasföldszintes kialakítás ellenére a használók igyekeznek keresztülvinni, vagy ideiglenes épületekkel – gondoljunk a kétes építészeti értékkel bíró „sarki zöldészekre”, vagy pedig az épületek földszintjének megnyitásával, boltok kialakításával.

A.2. minőségi definíciók

- i akció-sűrűség
  - aktivitási sűrűség
  - interakció-intenzitás: emberek és emberi kapcsolatok, valamint a rendelkezésre álló nyilvános és félnyilvános terület aránya
  - funkcionális sűrűség – funkcionális diverzitás: a funkciók sokszínűségét egy adott területen leíró fogalom
  - lakó-fluktuáció – költözési hajlandóság: a lakók/bérlők cserélődésének gyakorisága. Az alacsony fluktuációt mutató városrészekenél elégedettebb lakosokra lehet következtetni.
- ii A sűrítés túlélési stratégia is – a Föld területe véges
- iii sűrítés téri értelemben -tágítás viszont szellemi értelemben
- iv boldogság – sűrűség – életminőség
- v szociológiai meghatározás - szociális sűrűség

A.3. a sűrűség nemzetközi viszonylatban

A.3.1. meghatározások: Budapest / Zürich / Bazel

A.3.2. közismert városi tipológiák sűrűsége összehasonlításban

- i Kiebira, Kenya
- ii Szingapúr

A.4. A sűrítés ökológiai dimenziója

A.4.1. Miért ökológikus a sűrítés?

B. A sűrítés relevanciája Svájcban - Svájc 2050

B.1. Életmód és területhasználat

B.1.1. Demográfiai változások

- i Svájc 1900-2000
- ii Prognózisok

B.1.2. Területi/topográfiai változások

- i belső vándorlás
- ii lakáshelyzet (üresedések, újépítésű lakások, lakásméret)
- iii a beépített területek aránya

B.1.3. Mobilitás

- i mobilitási intenzitás
- ii ingázás

B.2. Erőforrások és energia

A fenntarthatóság maximája az építési szándék inherens része, és emiatt a tervezési folyamatban minden döntést befolyásoló tényező - a technológiai változások, melyek a fenntarthatóságot elősegítik, vagy ellene hatnak, önmagukban még nem eredményeznek építészetet - az építész rendszerező, viszonyba rendező és értelmező feladata nem helyettesíthető technológiai eljárások betartásával.

B.2.1. Energiafelhasználás

- i történeti távlat
- ii megújuló energia
- iii energiafelhasználók
  - az energiafelhasználók részaránya az összfogyasztásban

- az energiafogyasztási tendenciák szektoronként
- a háztartásokban fűtésre fordított energiahordozók
- iv az új energiatörvény: irányok és konkrét célok
- v > *ETH Prof. Leibundgut felvetése és kutatási célja: nem az energiafelhasználást, hanem annak környezetre való káros hatásait kell megszüntetni.*

B.3. Téri tartalékok - „TARTALÉK”-elmélet!

B.3.1. A tér és a táj mint erőforrás

B.3.2. A téri erőforrás felhasználása

- i A svájci táj történeti kontextusban

„Egész Svájc olyan, mint egy nagy város, mely tizenhárom negyedre oszlik; ezek közül némelyek a völgyekben, mások a domboldalakon, megint mások a hegyekben fekszenek [...]. Az egyes negyedek eltérő sűrűségben lakják, mindenesetre elég sűrűn ahhoz, hogy az ember egy városban érezze magát. A házak azonban ahelyett, hogy egy vonalba rendeződnének, mindenféle szimmetria, vagy rendezőelv nélkül helyezkednek el.” - Jean-Jacques Rousseau 1763⁴
- ii A svájci táj változása 1900-2000.
- iii Tendenciák 2000 után
  - az építési zónák beépítettsége

A svájci táj-és településfejlesztésért felelős szövetségi hivatal és a zürichi ETH⁵ becslései szerint a mai építési szabályozást figyelembe véve 0.7-1.9 millió új lakos számára van elegendő beépítési tartalék.⁶
  - az építési zónák funkcionális megoszlása
  - kantononkénti eloszlás
- iv Az új Területfelhasználási-törvény (RPG): irányok és konkrét célok
  - az eddigi építési törvénykezés kiritkája (Grams, Grämiger et.al.

⁴ Jean-Jacques Rousseau, «Lettre au maréchal de Luxembourg, 1763», Oeuvres complètes, Paris 1858, Band 7, S. 315.

⁵ ARE – Amt für Raumentwicklung, magyarul hozzávetőlegesen „Térfejlesztési hivatal”

⁶ ETHZ Institut für Raum- und Landschaftsentwicklung (IRL) Professur für Raumentwicklung und Bundesamt für Raumentwicklung ARE: Schweizweite Abschätzung der inneren Nutzungsreserven

<https://www.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/baug/irl/chair-of-spatial-development-dam/documents/projekte/raumplus/schweizweite-abschaetzung-innere-nutzungsreserven.pdf>

(utolsó megtekintés:2019.01.05.)

C. Esettanulmány – továbbépítési lehetőségek, Wiedlisbach, Bern, Svájc

C.1. Indoklás

C.1.1. A specifikus hely

A sűrítés problematikájának körüljárása mellett feltétlenül szükséges, hogy elgondolkozzunk rajta, mit is jelent ez a gyakorlatban, illetve az elméleti alapvetéseket konkrét helyszínen és kontextusban teszteljük. A sűrítés fogalmának sokrétűségéből adódik, hogy általános érvényű, lemásolható megoldások nem vezethetők le belőle; a sűrítési javaslatok az adott helyszín kontextusában értelmezendők. A sűrítés gondolata éppen az egy meghatározott helyre való alkalmazással válhat széles körben is érthetővé, illetve indulhat el róla párbeszéd. A fenntarthatóság ezen dimenziójának elfogadottsága múlik azon, van-e az érintetteknek elképzelése arról, hogyan nézhet ki egy magas minőségű, sűrű beépítési forma? Márpedig ilyen jövőképek, vizuális utópiák kialakítása az épített környezet szakembereinek, építészeknek, tájépítészeknek, városépítészeknek a feladata.⁷ Az ilyenfajta szerepvállalás a környezetalakítói hivatás egyik fontos szegmense: *„Hadd emlékeztessenek rá, hogy az építészet eszközei nem csupán megvalósult épületek, hanem ugyanúgy szavak, képek, sőt utópiák. [...] Miközben minden építésre kínálkozó lehetőséget megragadnak és azzal vannak elfoglalva, hogy újabb megbízásokat szerezzenek, elfeledkeznek róla, milyen fontos szerepük van a fantázia felrázásában, abban, hogy az ismeretlent kutassák és a környezetről szerzett ismereteinket újra és újra kitágítsák”⁸*

C.1.2. A településméret – falu és város svájci kontextusban

Mikor Rousseau Svájcot egy nagyvároshoz hasonlította⁹, a svájci településstruktúra már az ő korában is érzékelhető, illetve annál is sokkal régebbre visszanyúló sajátosságára tapintott rá. Mégpedig a táj viszonylag egyenletes benépesedésére, a lényegében egyenértékű települések szőnyegszerűen elterülő halmazára. Minden bizonnyal fontos szerepet játszott ebben a települések legkésőbb a késő középkor óta garantált autonómiája, mely magával vonta mezőgazdasági területek decentralizált művelését, illetve a kereskedelem hasonló, nem központosított megszervezését. Ezen a felálláson még az ipari forradalom, illetve Svájcban már annál korábban elindult, a textilgyártáshoz köthető iparosítás sem változtatott. Sőt, azt lehet mondani, hogy a vasútépítéssel felgyorsult utazás és áruszállítás még kedvezett is a sok kis alközpont hálózatából álló települési táj megszilárdulásának. A központ és periféria általánosan elfogadott értelmezési kerete itt, ebben az esetben nem alkalmazható.

⁷ Grämiger, G. (2018). Baugesetze formen : Architektur und Raumplanung in der Schweiz. Zürich, gta Verlag, pp. 50

⁸ Philip Ursprung in: ETH Studio Basel (2016). Achtung: die Landschaft : Lässt sich die Stadt anders denken? Ein erster Versuch. Zürich, Lars Müller Publishers. pp37

⁹ lásd feljebb

Hogy hozzátvetőleges képet kaphassunk a svájci települési tájról, érdemes azt a magyarországi kontextussal összevetni, illetve feltárni, miért is nagyon nehezen összevethető a kettő. Az első fő különbség éppen a településszerkezet nem hierarchizált jellege. Ebből is következően a Magyarországra - az előrehaladott városiasodás ellenére is még alkalmazható város-kisváros-falu települési felosztás nem megfeleltethető. Egyrészt a történeti fejlődés különbségei miatt: Svájcban ugyanis nem volt jellemző a mezőgazdaság, az ipar, valamint a kereskedelem város és vidék közötti kizárólagos felosztása. Másrészt félrevezető, ha Svájcban a magyarországi értelemben vett faluról beszélünk, mint olyan településről, mely bevételi forrásait túlnyomórészt mezőgazdasági tevékenységgel teremti elő. Ilyen értelemben Svájcban, a falvak helyett inkább kistelepülésekről beszélhetünk, melyek a magyarországi faluhoz képest, történeti távlatban is az urbanizáció városhoz közelebb álló fokán állnak, illetve a környező településszövettel – részben a rendkívül fejlett infrastruktúrájának köszönhetően – szoros kapcsolatot ápolnak. Sokszorosan igaz ez Svájc legsűrűbben lakott részén, az ún. Mittelland-on¹⁰ fekvő településekre.

A központi fekvés, a jó infrastrukturális ellátottság illetve a többfunkciós településszerkezet mind olyan tényezők, melyek ezeket a kis-és közepes nagyságú településeket különösen alkalmassá teszik a sűrítés lehetőségeinek vizsgálatára. Anita Grams kutatásai szerint *„csak a Mittelland régióban mintegy 0.5-1 millió új lakos számára elegendő beépítési tartalék található anélkül, hogy a ma érvényes építési szabályozást megváltoztatnák. Ráadásul a tartalékok 2/3-a kis-és közepes nagyságú, 10'000 főnél nem népesebb településeken áll rendelkezésre, melyek számszerint ebben a régióban az összes település 93%-át adják.”*¹¹

C.1.3. Miért éppen Wiedlisbach?

A felállított krétériumoknak tudatosan nem volt célja a túlzott leszűkítés – a kiválasztás metódusában éppen, hogy fontos szerepet játszott, hogy a kirajzolódó településprofil jó néhány régióbeli településnek megfeleltethető legyen. Hiszen a Wiedlisbach számára készített *településfejlesztési vízió* metodikájában általános érvényű kutatási eljárásokra támaszkodik. Ezzel szemben a kutatási eredmény, illetve az ezek tükrében megfogalmazandó célkitűzések egyedi és helyspecifikusak kell, hogy legyenek.

A Wiedlisbach-ra ráillő keresési kritériumok mint a kis vagy közepes településméret, a központi fekvés, a regionális centrumok közelsége, a jó közúti és vasúti közlekedési adottságok, a változó gazdasági struktúra, a változóban lévő, de meghatározó

---

10 Történeti földrajzi fogalom: az északról a Jura-hegység, délről pedig az Alpok által határolt, St Gallentől Genfig terjedő viszonylag sík terület.

11 Grams, A. (2017). "Spielräume für Dichte : der Innenentwicklungskompass als problemorientierte Methode für Verdichtung in kleinen und mittleren Gemeinden." IRL-Bericht des Instituts für Raum- und Landschaftsentwicklung (IRL), ETHZ.

vonásaiban karakteres településkép, vagy a növekvő lakosság mind olyan jellemzők, melyek alkalmassá teszik a településben rendelkezésre álló sűrítési potenciál vizsgálatára.

C.1.4. Célkitűzés

„Az építészeknek kézen kell fogniuk a települési önkormányzatokat, fel kell mutatniuk a helyi kvalitásait, meg kell nevezniük a problémákat és ki kell dolgozniuk egy elérendő ideált.”¹²

Wiedlisbach település vizsgálatának célja egy hosszú távú településfejlesztési vízió kialakítása, mely a településfejlesztési prioritások azonosítását, a településképi célok elérését illetve a jövőbeni fejlesztések koordinálását teszi lehetővé. Egy ilyen koncepcionális vízió előnye, hogy lokális és specifikus: ezen a szinten már felismerhetővé válnak a helyi, identitásképző jellegzetességek, a megtartásra és továbbvitelre alkalmas és érdemes momentumok. Szükségességét indokolja, hogy a helyi, kommunális szabályozás eszközei nem nyújtanak támpontot az új településrészek identitásmegőrző, minőségi fejlesztése tekintetében.¹³

A „besűrítéssel szembeni ellenérzések eloszlatásához nem elegendők a településtervezési praxis formális eszközei¹⁴. Szükséges a lakosság, illetve a ház-és telektulajdonosok figyelmét felhívni, és velük együttműködve, informális eljárások keretében a besűrítés lehetőségeit megvizsgálni, illetve őket a témával és a benne rejlő lehetőségekkel megismertetni, melyek során idővel lehetővé válhat a településen hatályos építési előírások felülvizsgálata is.

Jelen vizsgálat a lehetőségek feltárására, és egy lehetséges fejlesztési verzió kidolgozására vállalkozik, mely egy a település jövőjéről szóló dialógus kiinduló elemének tekinthető.

C.2. Metodika

- 3. dimenzió figyelembevétele!
- Aussenraum – külső tér / köztér figyelembe vétele!
- tartalékok és lehetőségek minőségi és mennyiségi felmérése
- Siedlungsleitbild
- Quartiersebene!

C.3. Képek, tervek, víziók

---

12 Grämiger, G. (2018). Baugesetze formen : Architektur und Raumplanung in der Schweiz. Zürich, gta Verlag, pp. 51

13 A regionális sokszínűség identitásképző és nem csak ápolni, de erősíteni is kell. Ma még az országban sok helyen tettenérhető, a szemünk láttára tűnik azonban el, - nem utolsó sorban - egy nem kellően specifikus, absztraháló és nivelláló építési törvénykezésnek köszönhetően. i.m. pp 50

14 Grams. A. pp. VII

BILIOGRÁFIA - felhasznált irodalom

KIADVÁNYOK

Arthur Rüegg und Lukas Felder hrsg. (2007). 40 europäische Wohnikonen neu gesehen. Zürich, gta Verlag.

(2012). City as loft : adaptive reuse as a resource for sustainable urban development. Zürich, gta-Verlag.

(2014). Grundrissfibel Alterszentren : 44 Architekturwettbewerbe in der Schweiz 2002-2014. Zürich, Edition Hochparterre.

(2014). Klumpen : Auseinandersetzung mit einem Gebäudetyp. Zürich, GTA-Verlag.

(2015). Grundrissfibel Schulbauten : 30 Architekturwettbewerbe in der Schweiz : 2001-2015. Zürich, Edition Hochparterre.

Emanuel Christ & Christoph Gantenbein (2015). "Typology : Delhi, Paris, São Paulo, Athens." Zürich : Park Books

(2016). achtung: die Schriften : wir selber bauen unsre Stadt. achtung: die Schweiz. die neue stadt. Zürich, Triest Verlag.

(2017). Hiatus : Architekturen für die gebrauchte Stadt. Basel, Birkhäuser Verlag GmbH.

(2017). New housing in Zurich : typologies for a changing society. Zürich, Park Books.

(2017). Zürcher Wohnungsbau : 1995-2015 = Zurich housing development. Luzern, Quart Verlag.

(2018). Unterwegs zum Bauen : ein Gespräch über Architektur mit Florian Aicher. Basel, Birkhäuser. Architekten, p. (2010). Pool: Werkjournal 1998-2010. Zürich, gta Verlag.

Bâle, É. p. f. d. L. I. d. a. e. d. l. v. L. (2014). Swiss lessons : teaching and research in architecture. Zürich, Park Books.

ETH Studio Basel (2006). Switzerland - an urban portrait. Basel etc., Birkhäuser.

ETH Studio Basel (2015). The inevitable specificity of cities : Napoli, Nile Valley, Belgrade, Nairobi, Hong Kong, Canary Islands, Beirut, Casablanca. Zürich, Lars Müller.

ETH Studio Basel (2016). Achtung: die Landschaft : Lässt sich die Stadt anders denken? Ein erster Versuch. Zürich, Lars Müller Publishers.

CASE, E. W.-E. (2016). Mehr als Wohnen : genossenschaftlich planen - ein Modellfall aus Zürich. Basel, Birkhäuser.

Denkmalpflege, T. A. f. (2016). Baudenkmäler im "Dichtestress"? : Grundlagen und kreative Lösungswege. Basel, Schwabe Verlag.

Anke Domschky, Stefan Kurath, Simon Mühlebach, Urs Primas (2018). "Stadtlandschaften verdichten : Strategien zur Erneuerung des baukulturellen Erbes der Nachkriegszeit." Zürich : Triest Verlag

Feuerstein, C. (2015). Generationen Wohnen : neue Konzepte für Architektur und soziale Interaktion. München, Institut für internationale Architektur-Dokumentation.

Gehl, J. (2016). Städte für Menschen. Berlin, Jovis.

Grämiger, G. (2018). Baugesetze formen : Architektur und Raumplanung in der Schweiz. Zürich, gta Verlag.

Grams, A. (2017). "Spielräume für Dichte : der Innenentwicklungskompass als problemorientierte Methode für Verdichtung in kleinen und mittleren Gemeinden." IRL-Bericht des Instituts für Raum- und Landschaftsentwicklung (IRL), ETHZ.

Hochbauten, Z. A. f. (2015). Grundrissfibel : 62 Wettbewerbe im gemeinnützigen Wohnungsbau 1999-2015. Zürich, Hochparterre.

Martina Desax, Barbara Lenherr, Reto Pfenninger (Hrsg.) (2016). "Verdichten : internationale Lowrise-Wohnsiedlungen im Vergleich." Triest-Verlag, Fachhochschule Nordwestschweiz, Hochschule für Architektur, Bau und Geomatik

Kalkbreite, G. (2015). Kalkbreite : ein neues Stück Stadt. Zürich, Genossenschaft Kalkbreite.

Kartographie, I. f. (2010). Atlas der Schweiz : Atlas de la Suisse = Atlante della Svizzera = Atlas of Switzerland. Wabern, Bundesamt für Landestopografie.

Malfroy, S. (1991). Bauliche Verdichtung als Antrieb typologischer Innovation : Entwurfsprobleme im Massenwohnungsbau an Beispielen aus Lausanne zwischen 1930 und 1960, Werk, Bauen + Wohnen.

Moravánszky, Á. (2015). Lehrgerüste : Theorie und Stofflichkeit der Architektur. Zürich, gta Verlag.

Mostra, I. s. d. R. S. d. V. (2010). Hong Kong typology : an architectural research on Hong Kong building types. Zürich, GTA Publishers.

Mateo Kries, Mathias Müller, Daniel Niggli, Andreas Ruby, Ilka Ruby hrsg. (2017). "Together! : die neue Architektur der Gemeinschaft." Weil am Rhein : Vitra Design Museum

Pålsson, K. (2017). Humane Städte : Stadtraum und Bebauung. Berlin, DOM publishers.

Pirstinger, I. (2014). Gründerzeitstadt 2.1 : die Nachverdichtung von Gründerzeitquartieren : ein Modell zur inneren Stadterweiterung. Graz, Verl. der Techn. Univ.

Kristien Ring hrsg.; AA Projects ... [et al.] (2015). "Urban living : Strategien für das zukünftige Wohnen." Berlin : Jovis

Schlumpf, E. (2016). "Quartiere zwischen Objektivität und Subjektivität : Quartiere und Stadtentwicklung im Spannungsfeld sozialräumlicher, wahrnehmungsräumlicher und planerischer Prozesse - das Beispiel der Stadt Basel." Basler Beiträge zur Geographie.

Siebel, W. (2017). "Prell, Uwe (2016): Theorie der Stadt in der Moderne. Kreative Verdichtung: Opladen: Verlag

Margrit Hugentobler, Daniel Wiener (Hrsg.) (2016): ANANAS - Leitfaden und Checklisten zur nachhaltigen Arealentwicklung : für Städte und Gemeinden. Zürich, vdf Hochschulverlag AG an der ETH Zürich.

Städtebau, E. T. H. Z. P. f. A. u. (2014). Die Stadt als Ressource : Texte und Projekte 2005-2014 : Professur Kees Christiaanse, ETH Zürich. Berlin, Jovis.

Tröger, E. (2015). Dichte Atmosphäre : Über die bauliche Dichte und ihre Bedingungen in der mitteleuropäischen Stadt. Basel, Birkhäuser Verl.

Wohnen, B. M. a. (2016). More than housing : cooperative planning - a case study in Zürich. Basel, Birkhäuser.

Wohnforum, E. T. H. Z. E. (2016). More than housing : cooperative planning - a case study in Zürich. Basel, Birkhäuser.

SIA 979, Planen und Bauen - Ein Vademecum des SIA für künftige Bauherren.

Petra Lea Müller (2015): Urbane Ressourcen : aufstocken - verdichten - umnutzen. Müller Rudolf

Körner Zsuzsa

A telepszerű lakásépítés története Magyarországon 1850–1945

CIKKEK

Werk, Bauen + Wohnen

7-2017 - Import – Export

01-2017 – Aufstocken

03-2017 - Preiswert Wohnen

10-2015 - Dichte und Nähe

Chandan Deuskar (2015): Despite expectations, cities in East Asia are becoming denser

<http://blogs.worldbank.org/sustainablecities/despite-expectations-cities-east-asia-are-becoming-denser>
(utolsó meglekintés:2018.11.04.)

Irina Davidovici (2017): The Lure of the Local. A few observations on the global branding of regional architectures. WBW 7/8 – 2017

<https://www.wbw.ch/en/magazine/reports/original-texts/2017-7-the-lure-of-the-local.html>

(utolsó meglekintés:2018.11.04.)

ETHZ Institut für Raum- und Landschaftsentwicklung (IRL) Professur für Raumentwicklung und Bundesamt für Raumentwicklung ARE: Schweizweite Abschätzung der inneren Nutzungsreserven

<https://www.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/brug/irl/chair-of-spatial-development-dam/documents/projekte/raumplus/schweizweite-abschaetzung-innere-nutzungsreserven.pdf>

(utolsó meglekintés:2019.01.05.)